

1000

PERSONATGES BÍBLICS

Joan Ramon Marín

• *Col·lecció De Cent en Cent* – 57 •

100 personatges bíblics

Joan Ramon Marín i Torner

Cossetània
EDICIONS

Primera edició: novembre del 2019

© del text: Joan Ramon Marín i Torner

© de l'edició:
9 Grup Editorial
Cossetània Edicions
C/ de la Violeta, 6 • 43800 Valls
Tel. 977 60 25 91
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com

Disseny i composició: 3 × Tres

Impressió: Romanyà Valls, SA

ISBN: 978-84-9034-832-1

DL T 1172-2019

ÍNDEX

Introducció.....	7
1. El Senyor Déu	11
2. Déus d'Egipte	13
3. Baal	15
4. Astarte	17
5. Marduc	19
6. Satan.....	21
7. Miquel – Gabriel – Rafael – Uriel	23
8. Zeus – Dionís – Hermes – Àrtemis	25
9. Adam – Eva	27
10. Caín – Abel	29
11. Set – Henoc – Matusalem	31
12. Noè.....	33
13. Jàfet	35
14. Cam	37
15. Sem.....	39
16. Abraham – Sara – Agar.....	41
17. Lot.....	43
18. Ismael	45
19. Isaac-Rebeca	47
20. Melquisedec	49
21. Esaú	51
22. Jacob/Israel – Lia – Raquel	53
23. Laban	55
24. Leví.....	57
25. Judà – Tamar.....	59
26. Josep – Efraïm – Manassès	61
27. Dina – Siquem.....	63
28. Moisès	65
29. Aaron – Maria	67
30. Balaam	69

31. Josuè – Rahab	71
32. Dèbora.....	73
33. Gedeó – Jeftè – Samsó	75
34. Rut – Noemí – Booz.....	77
35. Samuel – Anna.....	79
36. Reis egipcis (Merneftà – Xixac – Necó).....	81
37. Reis fenicis (Hiram – Jezabel)	83
38. Reis moabites, edomites, Filisteus (Adad – Balac – Eglon – Meixà – Abimèlec – Goliat)	85
39. Reis arameus (Rezon – Benadad – Hazael – Ressin)	87
40. Reis assiris (Salmanassar, Tiglat-Pilèsser, Sargon, Sennaquerib, Assarhadon, Assurbanipal).....	89
41. Reis Babilonis (Merodac Baladan – Nabopolassar – Nabucodonosor – Evil- Merodac – Baltasar).....	91
42. Reis de Pèrsia (Cir-Cambises-Darius-Xerxes-Artaxerxes)	93
43. Reis hel·lenistes (Alexandre el Gran – Ptolemeu – Seleuc – Antíoc – Demetri).....	95
44. August i altres emperadors romans.....	97
45. Herodes i altres reis de la província romana de Síria en temps dels romans.....	99
46. Ponç Pilat – Antoni Fèlix – Porci Festus.....	101
47. Saül.....	103
48. David.....	105
49. Salomó.....	107
50. Jeroboam – Nadab – Baixà – Elà – Zimrí (reis d'Israel).....	109
51. Roboam i altres reis de Judà	111
52. Omrí – Acab – Ahazià – Jehoram (reis d'Israel).....	113
53. Jehú i altres reis d'Israel	115
54. Acaz.....	117
55. Ezequies.....	119
56. Manassès – Amon.....	121
57. Josies.....	123
58. Zorobabel – Jeixua	125
59. Esdres i Nehemies	127
60. Ester i Mardoqueu	129
61. Judit	131
62. Tobit – Tobies – Ahicar – Sara	133
63. Els macabeus.....	135
64. Annàs i Caifàs.....	137
65. Elies i Eliseu.....	139
66. Isaïes	141
67. Jeremies	143
68. Ezequiel.....	145
69. Els dotze «profetes menors»	147
70. Job	149
71. El Cohèlet (Eclesiastès).....	151

72. Daniel.....	153
73. Jesús ben Sira (Siràcida – Eclesiàstic).....	155
74. Joan Baptista.....	157
75. Jesús.....	159
76. Maria, mare de Jesús.....	161
77. Josep, espòs de Maria.....	163
78. Simó Pere i Andreu.....	165
79. Jaume i Joan, fills de Zebedeu.....	167
80. Tomàs.....	169
81. El deixeble estimat.....	171
82. Judes.....	173
83. Felip i altres apòstols.....	175
84. Maria Magdalena.....	177
85. Josep d'Arimatea i Nicodem.....	179
86. Llätzer – Marta – Maria – Zaqueu.....	181
87. Barrabàs.....	183
88. Mateu.....	185
89. Marc.....	187
90. Lluc.....	189
91. Joan.....	191
92. Esteve.....	193
93. Jaume, el germà de Jesús.....	195
94. Saule/Pau.....	197
95. Bernabé.....	199
96. Siles.....	201
97. Timoteu.....	203
98. Titus.....	205
99. Filèmon.....	207
100. Rabí Gamaliel.....	209

INTRODUCCIÓ

La Bíblia comença amb la creació del món i de totes les criatures que l'habiten. La part de la Bíblia que comparteixen jueus i cristians (Primer o Antic Testament) acaba amb la reconstrucció del poble d'Israel, que ha patit la deportació a Babilònia (entre els anys 587 aC i 538 aC). Les comunitats jueves escampades per la diàspora, especialment a Alexandria d'Egipte, van ampliar l'abast de les seves Escriptures introduint històries fins a arribar pràcticament a les portes del domini romà sobre el Pròxim Orient Antic (a partir de l'any 63 aC). La part de la Bíblia pròpiament cristiana (Nou Testament) acaba amb uns escrits atribuïts a alguns apòstols de Jesús, aproximadament de finals del segle I dC. Però l'últim llibre bíblic és l'Apocalipsi, un text que *explica* els esdeveniments de la fi del món! Com qualsevol altra gran obra humana, la Bíblia té pretensions d'universalisme en l'espai i en el temps. Per tant, d'alguna manera o altra, són «personatges bíblics» totes les persones que han habitat, habiten i habitaran aquest món (no necessàriament reduït al planeta Terra).

A això s'hi afegeix que la Bíblia s'ha plasmat en format literari. La Bíblia és *una col·lecció de llibres*, que s'expressa a través de multitud de gèneres literaris. Els personatges bíblics, doncs, tenen una fortíssima caracterització literària. Alguns personatges irrompen a partir d'una evident realitat històrica. La Bíblia els incorpora en els seus relats a vegades dotant-los d'una aurèola èpica o poètica, i els converteix en autèntics protagonistes o els deixa com a actors secundaris. O en fa simplement una mera descripció asèptica, o una exposició decididament valorativa. Altres personatges són creacions literàries. La literatura crea els seus propis personatges. Seria estrany que la Bíblia

no ho fes. Els personatges literaris són fruit de la imaginació-creativitat de l'autor. Però quan la literatura és bona, els personatges literaris fan de mirall del lector. El lector es reconeix en aquells personatges *ficticis*. I és el lector el qui omple de vida «real» els personatges *ficticis*. Torno a repetir el que deia més amunt: «Personatge bíblic» ho és qualsevol persona que ha habitat, habita i habitarà aquest món. Un exemple. El personatge Job, tal com està caracteritzat per la Bíblia, és una creació literària. Però a ningú no se li escapa que existeixen «Jobs» ben reals: persones que pateixen sense saber per quin motiu. Potser sense arribar tan lluny, el mateix es podria dir d'Abraham o de Moisès o dels reis David i Salomó... Tal com estan caracteritzats en la Bíblia segurament no van existir mai. Malgrat això, «algú» va ser l'avantpassat del poble d'Israel, «algú» va treure Israel de l'esclavitud d'Egipte, «algú» va regnar a Jerusalem al llarg del segle X aC... i així podríem anar dient de bona part dels personatges bíblics.

Bona part de la Bíblia es presenta en forma «historitzada». La «història» tendeix (tot i que no tots els corrents històrics ho fan) a identificar «personatge» amb «individu» i encara amb individu «important». Llavors acostuma a succeir que molts personatges queden en segon pla, com si no existissin. Poso per cas els pobres o, millor dit, els *empobrits*, els *sofrents*, les *víctimes*... És evident que n'hi ha hagut, n'hi ha i n'hi haurà. Però massa vegades no hi ha *l'individu* que els *representa*. I se'ns escapen. Són gent anònima. Acostuma a passar que l'anonimat es torna l'equivalent de la irrellevància històrica. I no hauria de ser forçosament així. Més exemples: la gent que viu d'oficis poc valorats socialment... o els *diferents*... I és clar —els textos bíblics responen al món de quan es van escriure—: infants, dones... Massa vegades estan desapareguts de l'escena. Però hi eren. Hi són. Us convido a llegir els 100 personatges del llibre, o a llegir els textos bíblics directament —per què no?— sense oblidar aquests altres personatges.

Alguns dels 100 personatges presentats en aquest llibre són individus. Altres són categories d'individus. Aleshores en una mateixa entrada s'hi inclouen diferents personatges d'aquella categoria. Això val per als estaments genèrics tipus «déus» o «éssers divins», «governants», «càrrecs religiosos»... Per entendre'ns: l'entrada «Marduc» explica que es tracta d'una divinitat babilònica. Aleshores, allí ma-

teix s'hi expliquen altres divinitats babilòniques (Bel, Nebó...). Així mateix passa amb divinitats d'altres pobles. Si llegiu, per exemple, l'entrada «reis egipcis», hi apareixen tres reis d'aquest país. I en cada entrada semblant s'hi mencionen tots els reis de cada país. L'entrada «Ponç Pilat» no parla només d'aquest governador, sinó de tots els governadors romans que actuen en temps bíblics. Exactament igual que l'entrada «Annàs i Caifàs»; no es redueix a aquests dos noms, sinó a tots els grans sacerdots de Jerusalem en temps de Jesús i els anys immediatament posteriors. És a dir, que molts personatges són, en realitat, múltiples personatges. A més a més, la majoria d'aquestes categories de personatges tenen un caràcter intercultural i internacional. Hi entren divinitats, emperadors, reis, dels diversos pobles involucrats en el món bíblic: cananeus, egipcis, fenicis, assiris, babilonis, perses, grecs, romans... I no hi són pas tots amb una menció directa. Per dir només algunes llacunes: no hi ha entrades per als savis egipcis o babilonis, ni per als sacerdots o profetes d'altres religions. I no diguem res de sacerdotesses, profetesses, apòstols femenins... És el que deia abans de l'anonimat que cau en la irrellevància històrica. Amb tot, la Bíblia deixa constància de la seva existència.

Un altre fenomen interessant dels personatges bíblics és que mai no van sols. Ni quan es tracta de personatges perfectament individualitzats i definits, sempre acostumen a estar relacionats amb algun altre personatge. La relació se sol basar en elements familiars, polítics, religiosos o senzillament en construccions literàries. Tal com mencionaven abans, són entrades múltiples. A ningú se li escapa que «Adam i Eva» van junts. Podrien tenir cadascun la seva pàgina. Però «el personatge» són tots dos alhora. Aquest fenomen es verifica sobretot en les narracions bíbliques de la «història primordial» de la humanitat (Caïn i Abel), en les narracions dels patriarques (i les matriarques d'Israel: Abraham i Sara, Isaac i Rebeca, Jacob i Lia i Raquel), en Moisès i les històries de l'Èxode d'Egipte, i en els dirigents de les tribus israelites instal·lades a Canaan. El que interessa subratllar, en tot cas, és que el valor bíblic s'ha atribuït al conjunt dels personatges relacionats entre ells i no a un de sol. Hi ha relacions entre personatges que les haureu de compulsar vosaltres, els lectors. Això significa que, si bé cada entrada (cada personatge) es pot llegir individualment, en alguns casos s'hauran de llegir tenint en compte altres

entrades. Si llegiu l'entrada d'un profeta, quasi *obligatòriament* haureu de llegir també l'entrada d'algun rei, o d'alguna divinitat. Unes entrades donen el context històric i ideològic, i religiós d'altres entrades.

He procurat que les entrades donessin, sobretot, informació sobre els personatges. En principi, és preferible la informació a les valoracions. Cadascú que valori els personatges bíblics com cregui convenient. Espero haver donat la informació fonamental dels personatges fonamentals.

Alguns personatges es presten més que altres a seguir el fil conductor del text bíblic. En aquest cas, la informació gairebé se cenyeix a la narració bíblica. Si alguns lectors teniu certa cultura bíblica, ho notareu immediatament. En alguna ocasió ho he volgut fer expressament per ajudar a qui no llegeix o no llegirà mai la Bíblia directament. Salvant totes les distàncies, llegir aquests personatges bíblics significarà que d'alguna manera esteu llegint la Bíblia. Per altres personatges la informació prové de fora de la Bíblia.

Als lectors que sigueu «creients» potser us sorprendrà (o no) el tractament fet a personatges com «el Senyor» (Déu —amb majúscula—) o «Jesucrist». Aquest no és un llibre religiós. Per tant, s'ha de respectar l'aproximació no-religiosa. La Bíblia, pel fet de ser Bíblia, no deixa de ser una col·lecció de llibres. I, per tant, és literatura. És clar, al mateix temps, que el sentit de la Bíblia —i dels seus personatges— no s'esgota en la seva dimensió literària. Per això, ningú no s'ha de desprendre ni del que creu ni del que deixa de creure.

Per confeccionar els 100 personatges que trobareu en aquest llibre m'he servit, és clar, del text bíblic (*Bíblia Catalana Interconfessional* —BCI—), de l'*Encyclopaedia Judaica* i del *Diccionario exegético del Nuevo Testamento*. Les referències bibliogràfiques d'aquestes obres es troben fàcilment per internet.

JOAN RAMON MARÍN I TORNER

01 / 100

EL SENYOR DÉU

A ningú no se li escapa que el Déu d'Israel és «el protagonista» de la Bíblia. Malgrat això, comparteix protagonisme amb el poble d'Israel i amb tots els pobles que habiten a la terra. Dit d'una altra manera, comparat amb altres textos sagrats del Pròxim Orient Antic i amb les seves religions, el Déu d'Israel no té mitologia, no té una història exclusiva seva. En efecte, la «història del Déu d'Israel» comença amb la «història de l'Univers». Cap relat bíblic no ens informa de les vicissituds d'aquest Déu abans de la creació del món. Ell és Elohim (= Déu), una denominació plural que la Bíblia sempre aplica al Déu d'Israel en singular. És un Déu únic. Davant del seu poder, els altres déus perden les seves capacitats. Amb el pas del temps, Israel reconeixerà que només el seu Déu és Déu. Els altres déus són una creació humana: tenen boca, però no parlen, tenen ulls, però no hi veuen, orelles que no hi senten i nas que no olora; les seves mans no parlen, els seus peus no caminen ni té veu la seva gorja. Precisament per les capacitats que el Déu d'Israel sí que té, és reconegut, en primer lloc, com el salvador, com aquell que ha tret el seu poble de l'esclavitud d'Egipte. D'aquí se'n deduirà que és el Déu creador. Tot és obra de les seves mans. Israel és obra de les seves mans quan l'ha alliberat. En aquell moment es va manifestar a Moisès amb el seu nom, amb la seva identitat: «Jo soc el qui soc.» Un nom que es representa amb les lletres YHWH i que els jueus sempre han llegit com «el Senyor». Perquè el Déu d'Israel es distingeix claríssimament del faraó que es creu l'amo dels israelites. Déu és qui és pel que fa a favor d'Israel:

He vist l'opressió del meu poble a Egipte i he sentit com clama per culpa dels seus explotadors. Conec els seus sofriments; per això he bai-

xat a alliberar-lo del poder dels egipcis i fer-lo pujar des d'Egipte cap a un país bo i espiós, un país que regalima llet i mel.

Iniciat el camí de la llibertat, el Senyor es torna a manifestar a Moisès: «El Senyor! El Senyor! Déu compassiu i benigne, lent per al càstig, fidel en l'amor!» El Déu d'Israel s'autopresenta amb una proclama que profetes de totes les èpoques han repetit incansablement.

Una autopresentació, per tant, que s'actualitza en cada època històrica, cada vegada que, on sigui i qui sigui, oprimeix i explota els altres. Els profetes defensen aquesta exigència total de justícia perquè el Senyor se l'estima molt més que tots els rituals i ofrenes. Déu es dona a conèixer com a Just (Elohim) i com a Misericordiós (el Senyor) en un equilibri, a vegades enrevessat, que salva les dues característiques alhora. Un Déu Savi, amb experiència i perícia. El relat bíblic sobre Déu transmet una experiència. Per això l'Església catòlica entén que Déu parla per mitjà de persones i amb llenguatge humà. Això exigeix que per força s'hagin de tenir en compte les maneres de parlar, la cultura, les relacions humanes, de l'època en què es va escriure la Bíblia. Així, a vegades Déu aplica la justícia de manera implacable. Altres cops actua amb uns sentiments molt profunds i molt a flor de pell. És com els pares que ensenyen, alimenten, ensenyen a caminar, eduquen el nen petit, fins i tot quan se'ls escapa. És la mare que no abandona el fill. És l'amant de joventut, el marit fidel, el marit gelós fins a extrems violents. Defensa el seu poble. No tolera dels seus cap infidelitat. Els perdona fins i tot quan no cal. Aniquila els enemics. També els beneeix, a vegades més que a Israel... Un Déu contradictori, podríem dir amb mentalitat cartesiana, però en definitiva un Déu real.

El Nou Testament concentra i concreta l'experiència de Déu en Jesucrist. Déu parla a través d'ell perquè és esplendor de la seva glòria, empremta del seu mateix ésser, imatge visible de l'Invisible.

02 / 100

DÉUS D'EGIPTE

Curiosament el relat bíblic de l'Èxode israelita d'Egipte no menciona cap divinitat d'aquell país pel seu nom. Els textos sempre es refereixen genèricament als déus d'Egipte. Ho fa en una frase feta: «El Senyor farà justícia contra els déus d'Egipte» i allibera el seu poble de l'esclavitud. O bé, potser dona per entesa la idea de divinització del Faraó: «El Senyor passarà comptes amb els déus i els reis d'Egipte.»

El relat de l'Èxode està al servei d'expressar el caràcter incomparable del Déu d'Israel. El Faraó diu a Moisès i a Aaron: «Qui és el Senyor perquè jo n'hagi de fer cas i deixi sortir Israel? Ni conec el Senyor ni deixaré sortir els israelites.» Però quan els fugitius d'Egipte travessen el mar Roig i veuen l'exèrcit del faraó desfet proclamen: «Qui és com tu entre els déus, Senyor? Qui és com tu, magnífic entre els sants? Fas proeses terribles, obres meravelloses.» I el sogre de Moisès també exclama: «Ara sé que el Senyor s'ha revelat més gran que tots els déus, justament quan els egipcis tractaven els israelites amb més arrogància.»

Curiosament els primers noms particulars de divinitats egípcies treuen el cap amb la predicació dels profetes Jeremies i Ezequiel (segles VII-VI aC). Jeremies parla als jueus que s'han refugiat a Egipte arran de la conquesta de Jerusalem per Nabucodonosor. Els anuncia que el Senyor enviarà Nabucodonosor per arrasar també Egipte. I incendiarà tots els temples egipcis i s'endurà captius els seus déus. Llavors concreta: el Senyor esmicolarà els obeliscs del temple del déu Sol. Es refereix, evidentment, al déu Ra. Es refereix a la ciutat d'Heliòpolis (est del delta del Nil). Segons el llibre del Gènesi, el faraó va posar un nom egipci a Josep (Safenat-Panéah) i li va donar

per muller Assenat, filla de Potifera, sacerdot de la ciutat d'Heliòpolis. El mateix llibre del Gènesi informa de la posició privilegiada dels sacerdots en l'entramat social egipci. Quan va arribar la fam a Egipte, Josep venia el blat que havien acumulat en graners durant els anys de vaques grasses. Quan la gent ja no tenia diners, comprava el blat a canvi del bestiar, i després ho va fer a canvi de les propietats i camps. Llavors es fa una excepció: les úniques terres de què Josep no es va apoderar van ser les dels sacerdots perquè ells tenien assignada la manutenció de part del faraó. Jeremies, amb una profecia semblant a l'anterior, menciona el déu Amon de Tebes (curs mitjà del Nil), ciutat que s'havia convertit en la capital de l'imperi Mitjà Egipci gràcies a la puixança de la dinastia XI (2040-1786 aC). El déu Amon de Tebes era un déu transcendent, creador a qui ningú no havia creat, defensor dels pobres. L'imperi Nou Egipci associarà el déu Amon amb Ra, de manera que es convertirà pràcticament en el déu nacional per excel·lència. A part d'això, Jeremies critica que els jueus refugiats a Egipte hagin recuperat els cultes a la reina del Cel (Astarte, deessa cananea de la fertilitat) que practicaven a Jerusalem. Tot i que Jeremies també menciona Menfis, l'antiga capital d'Egipte, és Ezequiel qui anuncia la caiguda dels déus d'aquella ciutat. El seu déu principal era Ptah, divinitat dels artesans i constructors. Ptah és el déu del Pensament i la Voluntat. Amb la seva sola paraula ell crea totes les coses que vol i pensa. Gràcies a ell, el món manté la seva dinàmica i la societat, regida pel faraó, manté el seu ordre.

Tenint en compte el que representen aquestes divinitats, el discurs dels profetes en els moments previs a l'exili i durant l'exili de Babilònia apunta a un canvi en el model de societat. En el fons, el suposat ordre social garantit per faraons i déus (experiència de l'Èxode) amaga dures experiències d'opressió. El Déu d'Israel farà una cosa nova que ja comença a despuntar. No se n'adona el seu poble? El retorn de l'exili de Babilònia serà com l'alliberament d'Egipte.

03 / 100

BAAL

Baal és el nom del déu cananeu de la pluja. El seu nom, que molts no consideren un nom propi, denota més aviat un títol perquè «baal» significa 'amo', 'senyor' o 'marit'. La Bíblia se serveix d'aquest nom en plural per referir-se als ídols en general. En més d'una ocasió es formen noms compostos (Baal-Berit, Baal-Peor, Baal-Zebub, Baal-Gad, Baal-Hermon, Baal-Meron, Baal-Sefon), probablement referits a divinitats menors del panteó cananeu o a divinitats locals.

Les condicions meteorològiques de Canaan atorguen al déu Baal una importància suprema. La població de la zona depèn econòmicament del fet que plougui quan n'és el temps. Altrament no hi ha collites, els ramats sucumbeixen, i la gent mor de fam. Baal, doncs, és fonamental per assegurar que el cicle vital funcioni i, amb ell, tota la societat.

Baal és fill del déu suprem El. En l'assemblea dels déus destaca per la victòria sobre Yam, déu de les aigües caòtiques i del mar, que volia imposar-se sobre la resta de divinitats. Gràcies a aquest triomf, Baal es va poder construir un magnífic palau a la muntanya de Safan, és a dir, al nord. La ubicació té connotacions còsmiques i mitològiques: és la residència dels déus principals; habitar en el nord significa dominar el món. Per això Baal és «l'altíssim», «el senyor de la terra», «el qui cavalca sobre els núvols». Baal s'enfronta aleshores a un altre enemic, el déu Mot, el senyor del món inferior i de la mort. «La mort», que mai no està satisfeta, devora Baal. Anat, la germana/esposa de Baal, exigeix a Mot que li retorni el cos. La resposta negativa de Mot enfurisma Anat. Ella lluita fins a destruir Mot i entregar les despulles als ocells. La mort de Mot comporta que Baal revisqui. La mitologia

plasma a la perfecció el que és el ritme anual cíclic de les estacions plujoses (Baal és viu) i les estacions seques (Baal és mort). La mitologia omple de contingut els rituals de fecunditat.

El culte a Baal va ser introduït a Israel, segons la Bíblia, durant el regnat d'Acab (segle IX aC). El rei s'havia casat amb Jezabel, una princesa fenícia de Sidó, filla d'Et-Baal. Ella va promoure la construcció d'un temple a Samaria, la capital, dedicat a Baal. El culte quedava oficialitzat. El profeta Elies el va combatre sense contemplacions. La lluita d'Elies coincideix amb uns anys de sequera extrema. Probablement el poble devia acudir a suplicar Baal perquè enviés la preuada pluja. Només Elies es manté inalterable en la fidelitat exclusiva al Senyor. El profeta posa davant els ulls del poble el conflicte entre Baal i el Senyor: «Fins quan anireu saltant, ara amb una cossa, ara amb una altra? Si el Senyor és Déu, seguïu-lo! Si ho és Baal, seguïu-lo a ell!» El conflicte se salda a favor del Senyor perquè Baal és incapaç de respondre. Aleshores el poble reconeix que realment el Senyor és Déu. Dit d'una altra manera: és el Senyor qui dona la pluja, qui assegura la vida del poble, i no Baal. La Bíblia adapta, sense cap recança, tots els títols de Baal al Senyor. La mitologia cananea ofería explicacions mítiques: si fallava la pluja i la mort estenia la seva ombra sobre el país era senyal que el déu Mot subjugava Baal. Calia esperonar Anat perquè destruís Mot i recuperés Baal amb vida. A la Bíblia, en canvi, es dona una explicació no mitològica, sinó pràctica: si falla la pluja i la mort estén la seva ombra sobre el país, és senyal que el poble ha estat infidel al Senyor i s'ha apartat d'ell. Cal retornar al Senyor.

El culte de Baal va associat sovint a Aixerà. Com a nom propi, Aixerà és la muller del déu suprem El, la mare de tots els déus. Com a nom comú, «aixerà» és un objecte de culte, un pal plantat al costat dels altars, traduït en la nostra llengua per «bosquet sagrat». No queda clara la funció d'aquest objecte. La qüestió és que, quan es va eradicar el culte de Baal a Israel, es van continuar mantenint les «aixèrès». En unes inscripcions del segle VIII aC trobades al nord de la península del Sinaí i no massa lluny d'Hebron es pot llegir: «El Senyor i la seva aixerà.» Alguns estudiosos s'inclinen per traduir: «El Senyor i la seva consort.»

04 / 100

ASTARTE

Astarte és probablement la deessa cananea més representativa. El seu culte es va estendre per tot el Pròxim Orient Antic al llarg del primer mil·lenni aC: Istar a Mesopotàmia, Anat al regne d'Ugarit (Raš Šamra, costa de Síria)... És una deessa astral, associada a l'estel del capvespre, és a dir, a Venus. Segons les diverses mitologies va venjar el seu germà/espòs Baal, déu de la pluja, i el va alliberar del poder de Yam i Mot, déus de les aigües càdòmiques i de la mort. Astarte és la deessa de la guerra, de l'amor i de la fecunditat. Se la sol representar acompanyada d'un lleó o d'un cavall, armada amb un arc o una llança i un escut, quasi sempre en la figura d'una jove nua. L'adoració a Astarte es vehiculava principalment a través dels cultes de fertilitat. Així la gent s'assegurava que la deessa subministrés l'abundor de les collites i dels ramats, la supervivència de les famílies i els seus descendents.

La Bíblia, pel que fa al període previ a la instauració de la monarquia a Israel, tan sols ofereix dades genèriques. Els israelites, quan arriben a Canaan, abandonen el Senyor i adoren «les astartes», és a dir, els ídols, les divinitats de tota mena. En temps del rei Salomó és quan es comença a parlar d'una deessa amb nom propi. Resulta que els matrimonis de Salomó al servei de la diplomàcia política internacional van propiciar la introducció a Jerusalem dels cultes propis de les dones del rei. Entre d'altres apareix, en primer lloc, el culte a Astarte. Salomó li va construir recintes sagrats i li donava culte. S'assenyala que Astarte era una deessa fenícia, concretament del regne de Sidó.

El culte a la deessa Astarte va durar, oficialment, a Jerusalem fins l'any 622 aC. El rei Josies va dur a terme una ambiciosa reforma em-

parant-se en el *Llibre de la llei* que s'havia trobat en el temple. Es pretenia reformar el culte, centralitzant-lo a Jerusalem i purificant-lo de les adherències idolàtriques que havia acumulat. Una de les actuacions reformistes precisa: «El rei va profanar també els recintes sagrats que hi havia al davant de Jerusalem, al sud de la muntanya de les Oliveres: Salomó, rei d'Israel, els havia construït en honor d'Astarte, de Quemoix i de Milcom, ídols abominables dels sidonis, dels moabites i dels ammonites.» És a dir, el culte a Astarte es va mantenir a Jerusalem durant almenys quatre-cents anys, quasi tota l'època monàrquica d'Israel. Amb Josies, aquest culte va ser eliminat. Teòricament. El profeta Jeremies explica que a Jerusalem es practicava un culte familiar a la reina del Cel. Aquesta deessa no pot ser una altra que Astarte. Les famílies, en els llocs públics, li oferien unes coques i unes libacions. Els oficials que van fugir a Egipte arran de la caiguda de Jerusalem en mans de Nabucodonosor continuaven amb aquestes pràctiques. El profeta els avisa que els passarà el mateix que a Jerusalem, si no abandonen la infidelitat al Senyor. La resposta al profeta defineix perfectament l'arrelament popular que tenia el culte a Astarte:

No et volem fer cas en això que ens has dit en nom del Senyor. Complirem tot el que hem decidit: cremarem ofrenes i oferirem libacions a la reina del Cel, com van fer els nostres pares, els nostres reis i els nostres prohoms i com fèiem nosaltres a les ciutats de Judà i a les places de Jerusalem. Aleshores teníem pa abundant, tot ens anava bé i no ens passava res de dolent. Però des que hem deixat de cremar ofrenes i oferir libacions a la reina del Cel, ens manca de tot i anem morint, víctimes de l'espasa o de la fam. A més, els nostres marits ens permeten que cremem ofrenes i oferim libacions a la reina del Cel i que, en honor d'ella, preparem coques amb la seva efigie.

Amb pura ironia Jeremies convida aquells fugitius a Egipte a complir els vots que han fet de seguir donant culte a la reina del Cel. Però han de saber que el faraó sucumbirà als seus enemics i que els fugitius no estaran segurs al lloc on s'han volgut refugiar. Astarte no els podrà pas salvar.